

DOI: <https://doi.org/10.36719/2706-6185/54/128-132>

İbrahim Hüseynli

Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları İnstitutu
magistrant

<https://orcid.org/0009-0004-9345-0760>

ibohuseynli.00@gmail.com

Yunanıstanın 1912-ci ildən sonrakı toponomik dəyişiklik siyasəti və Qərbi Trakya türk əhalisinə təsiri

Xülasə

1912-ci ildə bölgənin Osmanlıdan ayrılaraq Yunanıstana birləşməsindən sonra dövlət Qərbi Trakya və digər yaşayış məntəqələrinin adlarını sistemli şəkildə dəyişdirməyə başlamışdır. Artıq 1920-ci illərdən etibarən toponomik adların yunanlaşdırılması dövlət siyasətinə çevrilmiş, şəhər və kənd adları dəyişdirilmişdir. 1970-ci illərdən sonra Yunanıstanın türk kimliyinə qarşı təzyiqləri daha da güclənmiş, 1972-ci ildə “Türk Məktəbi” adları “Azlıq Məktəbi” ilə əvəz edilmiş, 1260 sayılı qanunla birlikdə türk dilində yer adlarının rəsmi və ictimai istifadəsi qadağan olunmuşdur.

Qərbi Trakyanın 20 may 1920-ci ildə Yunan ordusu tərəfindən işğal edilməsi ilə birlikdə zülmələr baş vermiş, bunun nəticəsində Peştereli Tofiq bəyin rəhbərliyi ilə 25 may 1920-ci ildə Qərbi Trakya Hökuməti qurulmuş, lakin bu qurum 1923-cü il Lozan Müqaviləsi ilə ləğv edilmişdir. Mübadilə Anlaşmasına baxmayaraq, bölgədə 300 mindən çox türk əhalisi qalmış və ən böyük azlıq olaraq mövqeyini qorumuşdur.

1915–1941-ci illərdə çox sayda türk əhalisi digər Balkan ölkələrində olduğu kimi din və kimlik dəyişməyə məcbur edilmiş, 1923-cü ildə çıxarılan 3473 sayılı qanunla türklərin torpaqları alınıb Anadoludan köçürülən rum əhalisinə verilmişdir. Bütün bu proseslər bölgədə türk kimliyinin zəiflədilməsi və demoqrafik strukturun dəyişdirilməsi məqsədi daşıyırdı.

***Açar sözlər:** toponimi, yer adlarının dəyişdirilməsi, Qərbi Trakya Türkləri, mübadilə, türk kimliyi*

İbrahim Hüseynli

Marmara University, Turkish Research Institute

Master's student

<https://orcid.org/0009-0004-9345-0760>

ibohuseynli.00@gmail.com

Greece's Toponymic Change Policy After 1912 and Its Impact on the Turkish Population of Western Thrace

Abstract

After the region was annexed by Greece in 1912, the state launched a systematic policy of renaming settlements in Western Thrace and surrounding areas. By the 1920s, the Hellenization of toponyms had become an official state strategy aimed at removing the Turkish imprint and reshaping collective memory. Pressures on Turkish identity intensified further after the 1970s: in 1972, “Turkish Schools” were renamed “Minority Schools,” and Law No. 1260 prohibited the public and official use of Turkish place names. Following the Greek military occupation of Western Thrace on 20 May 1920, widespread persecution occurred, leading to the short-lived establishment of the Provisional Government of Western Thrace under Peştereli Tefik Bey on 25 May 1920, which was later abolished under the 1923 Lausanne Treaty. Despite the Population Exchange, more than 300,000 Turks remained in the region, continuing as its largest minority. Between 1915 and 1941, many Turks, as in other Balkan states, were forced to change their religion and ethnic identity. The Land Reform Law No. 3473 (1923) confiscated Turkish lands and distributed them to Greek refugees arriving from

Anatolia. All these processes were part of a deliberate effort to weaken Turkish identity and alter the demographic structure of Western Thrace.

Keywords: *toponymy, place name change, Western Thrace Turks, population exchange, Turkish identity*

Giriş

Türk varlığının Balkanlar, Anadolu və Yaxın Şərq coğrafiyasında məskunlaşması uzun tarixi proseslər nəticəsində mümkün olmuşdur. Belə ki, Xalqların böyük köçü ilə başlayan dövrdən Osmanlı İmperatorluğuna qədər Karpat dağlarının ətəklərindən Balkan yarımadasına, Egey adaları daxil olmaqla Makedoniya, Qərbi Trakya, eləcə də İraq və Suriya kimi geniş bir coğrafiyada çox sayda türk əhalisi məskunlaşmışdı. Lakin XIX və XX əsrlərdən etibarən bölgədə türk əhalisinin sayı demoqrafik göstəricilərdə kəskin şəkildə azalmışdır. Bu prosesin ən diqqətçəkən nümunələrindən biri Yunanıstanda həyata keçirilən sistemli toponimik dəyişiklik siyasətidir.

Xüsusilə 1912-ci ildən sonra bölgənin Yunanıstana birləşdirilməsi ilə şəhər və kənd adları dəyişdirilmiş, 1920-ci illərdən etibarən isə yer adlarının yunanlaşdırılması türk izlərinin silinməsinə yönəlmiş bir addım olmuşdur. Daha sonra 1970-ci illərdə türk kimliyinə qarşı təzyiqlər daha da artmış, “Türk Məktəbi” “Azınlıq Məktəbi” ilə əvəz edilmiş, türk dilində yer adlarının rəsmi istifadəsi tamamilə qadağan edilmişdir. Bütün bu faktlar göstərir ki, türk icmalarının müasir vəziyyəti yalnız etnik kimlik mübarizəsi deyil, eyni zamanda onların yüzillər boyunca formalaşmış türk kimliyinə qarşı təzyiqlərə, assimilyasiya siyasətinə qarşı apardıqları mübarizənin nəticəsidir. Bu tədqiqat məhz bu tarixi-siyasi faktorların ümumi mənzərəsini ortaya qoymaq və müxtəlif ölkələrdəki türk varlığının necə dəyişdiyini kompleks şəkildə təhlil etmək məqsədini daşıyır.

Tədqiqat

Yunanıstanda Toponim Siyasəti və Yer Adlarının Dəyişdirilməsi

Anadoludan Rumeli bölgəsinə ilk köçlər Türkiyə Səlcuqlularından II İzzəddin Keykavusun Bizansa sığınması ilə baş vermişdir. Bizans imperatoru VIII Mixail Palaioloqos İzzəddin Keykavusa və onun əsgərlərinə Dobruca bölgəsinə yerləşmələri üçün icazə vermişdir. Anadoludan Balkanlara edilən digər axınlar isə Aydınogullarından Umur bəy, Saruhanoğulları və Karesi bəyləri tərəfindən həyata keçirilmişdir (İnalçık, 2008).

Osmanlının Balkan coğrafiyasında hakimiyyət qurması mərhələli şəkildə həyata keçirilmişdir. 1363-cü ildə Dimetoka və Gümülcine fəth edilmişdir. 1382-ci ildə Manastır və Pirlepe, 1385-ci illərdə isə Siroz, Kavala, Drama fəth edilərək Osmanlının Balkanlardakı hakimiyyəti daha da genişlənməmişdir. II Murad taxta çıxdıqdan sonra Balkan coğrafiyasına xüsusi diqqət yetirmişdir.

Onun dövründə Selanik, Yanya və Teselyanın alınması ilə Osmanlı imperiyası Balkanlarda ən güclü hakim qüvvəyə çevrilmişdir. Fateh Sultan Mehmedin İstanbulun fəthi (1453) ilə Bizansın qanuni varisi olunması və Mora kimi ərazilərin də alınması Balkanlardakı hakimiyyəti daha da möhkəmləndirmişdir. Osmanlının Rumelidə həyata keçirdiyi fəthlər həmin bölgədə yarımköçəri türkmənləri Anadoludan Rumeliyə yerləşdirir və beləliklə dillərini və mədəniyyətlərini bu coğrafiyada yaymış olurdular.

Anadoludan gələn türkmənlər üçün Rumelidə yeni kəndlər salınır və yeni yaşayış yerləri yaradılırdı. Bu proses çərçivəsində Qərbi Anadolu bölgəsindən çox sayda yörük tayfası Serez, Drama, Kavala, Gümülcine, Dimetoka, Selanik, Manastır kimi bölgələrə yerləşdirilmiş və həmin ərazilərin türkləşməsinə töhfə vermişdir (Mehmet, 1949, pp. 211–215; Afyoncu, 2006).

Osmanlı dövləti ilə yunan üsyançılar arasında vasitəçilik edən Rusiya və İngiltərə arasında 4 aprel 1826-cı ildə Sankt-Peterburq Protokolu imzalanmışdır. Bu protokolla Yunanıstanın hər il vergi ödəmək şərti ilə Osmanlıya bağlı qalmaqla daxili işlərində tamamilə muxtar bir dövlət statusu alması nəzərdə tutulurdu. Eyni zamanda Yunanıstan ərazisində yaşayan türklərin çıxarılması qərara alınmış və bu müddəalar Osmanlı dövlətinə qəbul etdirilməyə çalışılmışdır. Beləliklə, iki tərəf arasında beynəlxalq diplomatiya sahəsində ilk ciddi addım atılmışdır (Demirhan, 2012, pp. 156–158; Uçarol, 2019, pp. 156–158; Armaoğlu, 2020, pp. 270–273).

1923-cü il Əhali Mübadiləsi Yunan siyasi tarixi baxımından Balkan müharibələri və Birinci dünya müharibəsi nəticəsindən sonra sərhədlərin yenidən müəyyənləşdirildiyi bir dövrdə həyata keçirilmişdir. Mülkiyyətini itirənlərin əhəmiyyətli bir hissəsi Yunanıstan Makedoniyasına yerləşdirilmişdir. Belə ki, 1928-ci il əhali siyahıyaalınmasının nəticələrinə əsasən Makedoniyada yaşayanların yarısının mühacir mənşəli olduğu ortaya çıxmışdır (Şenşik, 2016, pp. 84–86).

Yunanıstan ölkənin mədəni inşasını həyata keçirərkən yer adlarının dəyişdirilməsi prosesini də sürətləndirmişdir. Bu tədbirlər əslində daha əvvəl başlamış assimilyasiya siyasətinin davamı idi, çünki yer adları ilə məşğul olan Toponim Komitəsi mübadilədən əvvəl, 1909-cu ildə yaradılmışdı. Bu komitənin vəzifəsi “yad, çətin tələffüz olunan və tarixi əhəmiyyəti olmayan” yer adlarını dəyişdirmək idi. Yunanıstanda yer adlarının dəyişdirilməsi 1831–2011-ci illəri əhatə edən geniş bir müddət ərzində aparılmışdır. Balkan müharibəsindən sonrakı dövrdə, yəni 1910–1940-cı illərdə yer adlarının ən çox dəyişdirildiyi mərhələlər müşahidə edilmişdir.

Dəyişdirilən adların çoxu türk, slavyan və alban mənşəli olmuş və ümumi dəyişikliklərin dördü üçün təşkil etmişdir. Bu dəyişikliklərin əksəriyyəti yeni sərhədlərə daxil olan və Anadoludan gələn mühacirlərin yerləşdirildiyi şimal bölgələrində aparılmışdır. Araşdırmalarda ümumilikdə 4413 yenidən adlandırmanın qeydə alındığı və onların 1805-nin Makedoniyada olduğu bildirilmişdir.

Yer adlarının dəyişdirilməsi məzmunu Yunan rəsmi tarix yazıcılığına paralel şəkildə inkişaf etmişdir. Antik Yunan və Bizans keçmişi ön plana çıxarılmış, Osmanlı dövrü isə mənfi bir səhifə kimi kənarda saxlanılmışdır. Nəticədə bölgə “yad” toponimlərdən təmizlənmiş və yunanlaşdırılmışdır. Rüya Tellinin araşdırmasına görə yaşayış məntəqələrinin adlarının çox hissəsinin “Neos/Neo/Nea” (yeni) sözü ilə başladığı müşahidə edilmişdir (Telli, 2023, pp. 53–54).

Qərbi Trakyaada Nümunəvi Təhlillər üzrə Dəyişdirilmiş Yer Adları

Qərbi Trakya bir zamanlar bütöv Trakyanın Neuilly Müqaviləsi və Lozan Müqaviləsi kimi bir neçə beynəlxalq razılaşma nəticəsində üç yerə bölünmüş hissəsindən biridir. Bu bölgüyə əsasən Rodop dağlarının şimalında qalan hissə Bolqarıstana, Meriç (Evros) çayının şərqində qalan hissə Türkiyəyə, Qərbi Trakya isə Yunanıstana verilmişdir. 1923-cü il Lozan Sülh Müqaviləsinin imzalanması ilə birlikdə bölgədə yaşayan türklər “Yunanıstan vətəndaşı” statusu almış və eyni zamanda “azlığın hüquqi statusu”na tabe edilmişdir. Sözügedən müqavilədən sonra Qərbi Trakyanın inzibati sərhədləri də dəqiqləşdirilmiş və beləliklə Yunanıstanın şimal-şərq hissəsində 8.580 km²-lik coğrafi ərazi kimi müəyyən edilmişdir.

Bu bölgə şimaldan Rodop dağları, qərbdən Nestos çayı, cənubdan Egey dənizi və şərqdən Meriç (Evros) çayı ilə əhatə olunmuşdur. Coğrafi və inzibati baxımdan baş verən dəyişikliklər təbii olaraq bölgə əhalisinin say baxımından dəyişməsinə səbəb olmuşdur (Adiloğlu, 2021, pp. 510–626).

Yunan hökumətinin Qərbi Trakya ilə bağlı assimilyasiya siyasəti hələ Lozan Müqaviləsindən dərhal sonra, 1923-cü ilin əvvəllərindən başlamışdır. Xüsusilə 1915–1941-ci illər arasında bölgədə çox sayda türk əhalisi məcburi şəkildə din dəyişdirmiş, etnik kimliklərini dəyişdirməyə məcbur edilmiş və yunanlaşdırma siyasətinə məruz qalmışdır.

Qeyd etmək lazımdır ki, oxşar vəziyyət Yuqoslaviya və Bolqarıstan tərkibində yaşayan türklər üçün də keçərli olmuş, onlar etnik mənsubiyyətlərini görməzdən gələrək ad və soyadlarını dəyişdirməyə məcbur edilmişdir. 1923-cü ildə Yunanıstanın qəbul etdiyi 3473 saylı qanun vasitəsilə Anadoludan köçən rum əhalisinin yerləşdirilməsi təmin edilmişdir.

Bu qanun çərçivəsində Qərbi Trakya türklərinə məxsus bir çox kənd və torpaq müsadirə edilərək rum köçkünlərə verilmişdir. Yunanıstanın həyata keçirdiyi siyasətlər nəticəsində Qərbi Trakya bölgəsində müsadirə olunan torpaqlar üzərində 572 rum kəndi yaradılmışdır. Baltalının 2009-cu il hesabatına görə, 1978-ci ildə Gümulcinedə sənaye bölgəsi yaradılması adı altında Yahyabəyli (Amaranda), Vakıf (Vakos), Kafkasköy (Trilorion), Ambarköy (Pamforo), Seymen (Filakas) kəndlərinə məxsus 4000 hektarlıq torpaq sahəsi mənimsənilmişdir (Arifoğlu, 2020, pp. 123–124).

Aşağıda Yer adlarının dəyişdirilməsinin tarixi, keçmiş adı ilə bağlı cədvəl təqdim edilmişdir:

Tapu tahrir dəftərlərində (Osmanlı dövrü)	Keçmiş adı	Dəyişdirilmə ili	İndiki adı
Topçılar (TT 424, TT 433: – طوبالی) Topçılar (TT 479, TT 720: (طوطالی)	Topçular	20/1/1927	Ayios Dimitrios
Sarı Musa (TT 433, TT 479, TT 720: (صاری موسى)	Sarı Musalar	20/1/1927	Ptelea, Ftelya (Qaraağaç)
Aksaklı (TT 986, TT 424, TT 433, TT 479, TT 720: (اقساقلو)	Aksaklı	20/1/1927	Lefkara (Kavaklar [lefkos = ak])
Emirhanlı (TT 986, TT 70, TT 424, TT 433: – اميرخانلو Eymirhanlı TT 479, TT 720: (يرخانلو ای)	Moranlı	19/7/1928	Riakio (Dərə)
Saltuklu (TT 986, TT 424, TT 433, TT 479, TT 720: (صالتوقلو)	Sartaklı	12/3/1928	İmera
Habillü (TT 986, TT 433, TT 479, TT 720: (هابيلو)	Hamidiye	15/11/1926	Leivadit
Devlethan (TTD/KS)	İsa Obası	28.12.1926	Gerakya
Dovic (TT986: Doğucular / Dovucular (TT 43: (طوغوجلر)	Duğçılar	20.01.1927	Kontovuni (Qısa dağ)
Zülfikari (TT – (479: احدلو Zülfikari (TT (حدلو ١٦٧)	Zulefkari	04.11.1927	Xinonerion

Mənbə: Acaroğlu, M.Türker. *Balkanlarda Türkçe Yer Adları Kılavuzu*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2006.; Güvenç, S., *Mübadələ öncəsi və Sonrası eski ve Yeni Adları ile Kuzey Yunanistan Yer adları Atlası/Atlas of Old and New Toponyms of Northern Greece: Before and After the Population Exchange*, Lozan Mübadilləri Vakfı, İstanbul, 2010.

Nəticə

Osmanlının Balkanlardakı hakimiyyəti dövründə türk mənşəli yer adları ədalətli idarəçilik prinsipi çərçivəsində qorunmuş, rumların mədəniyyəti və etnik mənsubiyyətinə toxunulmamışdır. Lakin 1912-ci ildən sonra bölgə Yunanıstanın nəzarətinə keçdikdən sonra sistemli şəkildə toponimlərin “yad” kəlmələrin aradan qaldırılması adı ilə yunanlaşdırılmasına başlanılmışdır. İskeçə (Xanthi), Gümulcine (Komotini), Selanik (Thessaloniki) kimi şəhərlərin əsrlərlə qorunmuş Osmanlı mirası Balkan müharibələrindən sonra ardıcıl şəkildə silinməyə başlanmış, məscidlər, karvansaraylar, türbələr, türk məhəllələri ya dağıdılmış, ya da fərqli məqsədlər üçün istifadə edilərək tarixi əhəmiyyətindən uzaqlaşdırılmışdır. Bu tədqiqatda Osmanlı dövründən qalan türk yer adları ilə Yunan hakimiyyəti altında dəyişdirilmiş yeni toponimlərin hansı tarixdə dəyişdirildiyi ortaya qoyulmuşdur. Araşdırmalar göstərir ki, yer adları bir millətin milli kimliyini və tarixini ortaya qoyan ən mühüm elementlərdən biridir.

Ədəbiyyat

1. Acaroğlu, M. Türker. (2006). *Balkanlarda Türkçe yer adları kılavuzu*. IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
2. Adiloğlu, S. (2021). Batı Trakya'da asimilasyon, unutturma ve (toponimi özelinde) isim değişikliği. *Rumeli Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (22).
3. Afyoncu, E. (2006). Osmanlı idaresinde Yunanistan. In *Balkanlar el kitabı I*. Vadi Yayınları.

4. Arifoğlu, Y. (2020). Adlandırma, toponimi ve Anadolu'nun Türkleşmesindeki adlandırma geleneği. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, (46).
5. Armaoğlu, F. (2020). *19. yüzyıl siyasi tarihi (1789–1914)*. Kronik Kitap.
6. Demirhan, H. (2012). *Yunanistan'da emperyalist kavga (1914–1918)*. İdil Yayıncılık.
7. Güvenç, S. (2010). *Mübadele öncesi ve sonrası eski ve yeni adları ile Kuzey Yunanistan yer adları atlası / Atlas of old and new toponyms of Northern Greece: Before and after the population exchange*. Lozan Mübadilleri Vakfı.
8. İnalçık, H. (2008). Rumeli. In *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Cilt 35). TDV Yayınları.
9. Mehmet N. (1949). *Kitab-ı Cihan-Nüma – Neşri tarihi* (Haz. F. R. Unat & M. A. Köymen, Cilt 1). Türk Tarih Kurumu.
10. Telli, R. (2023). 1923 nüfus mübadelesi sonrası Kuzey Yunanistan'da yer adları değişikliklerinin arkeolojisi. *Toplumsal Tarih*, (349).
11. Uçarol, R. (2019). *Siyasi tarih 1789–1914* (Cilt 1). Der Yayınları.
12. Şenşık Pınar. (2016). 1923 Türk-Yunan nüfus mübadelesi: Erken Cumhuriyet döneminde modern devlet pratikleri ve dönüşen kimlikler. *Studies of the Ottoman Domain*, 6(10).

Daxil oldu: 07.09.2025

Qəbul edildi: 07.12.2025